

INGRIDA BALČIŪNIENĖ, LAURA SIMONAVIČIENĖ

Vytauto Didžiojo universitetas

KIEKYBINIS KLAUSIAMŪJŲ ŠNEKAMOSIOS LIETUVIŲ KALBOS PASAKYMŲ TYRIMAS

Įvadas

Sakytinės, ypač spontaniškos, kalbos tyrimai Lietuvoje vis dar atliekami palyginti retai – tai lemia didžiulės laiko ir finansinės sąnaudos, specialios techninės ir programinės įrangos būtinumas ir kiti veiksniai. Iki šiol, atliekant sakytinės lietuvių kalbos tyrimus, dažniausiai apsiribota TV ir radijo laidų įrašų bei iš anksto pasiruoštos sakytinės kalbos (pvz., paskaitų, pranešimų) analize. 2006 m. Vytauto Didžiojo universiteto inicijuotas ir kartu su partneriu VU įvykdytas projektas „Bendrinės šnekamosios lietuvių kalbos tekstyno kūrimas“ (finansuotas Lietuvos VMSF) buvo pirmasis bandymas sistemingai kaupti, apdoroti, saugoti ir pateikti visuomenei internetu prieinamus šnekamosios lietuvių kalbos duomenis. 2007–2009 m. Vytauto Didžiojo universitete kartu su partneriais VU, LKI, KU ir ŠU buvo atlikti *Sakytinės lietuvių kalbos tekstyno* (projektai finansuoti Lietuvos VMSF ir LMT) kūrimo ir tobulinimo darbai, leidę išplėsti sukurtąją sakytinės lietuvių kalbos duomenų bazę ir jos analizavimo galimybes bei suteikti galimybę interneto vartotojams naudotis *Sakytinės lietuvių kalbos tekstyno* duomenų baze [1]. Jau pirmieji lyginamieji sakytinės ir rašytinės lietuvių kalbos tyrimai atskleidė ryškius šių kalbos formų gramatikos ir žodyno skirtumus: sakytinėje ir rašytinėje kalboje skirtingomis proporcijomis pasiskirsto kalbos dalys (Dabašinskienė 2009a), jos skiriasi semantinių tipų įvairove (Kamandulytė, Tuškevičiūtė 2009), sakytinėje kalboje ypač išryškėja formų trumpinimas (Dabašinskienė 2009b). Tokie rezultatai rodo, kad sakytinės lietuvių kalbos tyrimus būtina plėtoti įtraukiant naujus analizės ir lyginamuosius aspektus. Vienas iš galimų tyrimo aspektų – klausiamųjų pasakymų, vartojamų šnekamojoje kalboje, sandara ir funkcijos – apžvelgiamas šiame straipsnyje. Kadangi, kaip jau minėta, sakytinės kalbos tyrimai naudojantis automatinės analizės programomis Lietuvoje tik pradėdami atlikti, šiame straipsnyje apžvelgiami pirminiai tyrimo rezultatai: bendriausios *Sakytinės lietuvių kalbos tekстыne* esančių šnekamosios kalbos klausiamųjų pasakymų sandaros ir funkcijos ypatybės. Tikimasi, kad nuosekliai tobulinant ir toliau adaptuojant automatinės analizės programą CHILDES lietuvių kalbai, šis darbas išsiplės į išsamų mokslinį tyrimą ir padės atskleisti daugiau sakytinės lietuvių kalbos sintaksės ypatybių.

Klausiamųjų pasakymų tyrimas buvo atliekamas analizuojant *Sakytinės lietuvių kalbos tekстыne* sukauptus *šnekamosios kalbos* [2] duomenis. Reikėtų paminėti, kad transkribuojant ir ruošiant automatinei analizei sakytinės kalbos duomenis, tekstas skaidomas ne į sakinius (kaip rašytinėje kalboje), o į pasakymus – šnekos atkarpa, prasidedančias kalbėtoju pradėjus kalbėti ir trunkančias iki pauzės arba iki kito kalbėtojo įsiterpimo (Kamandulytė, Savickienė 2008). Kai kuriais atvejais sakinio ir pasakymo ribos sutampa, bet dažniausiai sakytinės kalbos pasakymas yra trumpesnis arba ilgesnis nei sakinys, plg. *Sakytinės lietuvių kalbos tekстыne* esančius pasakymus:

Ar jie susireikšmino labai, ar kas nors ten yra su mumis susiję, bet kažkaip man nu taip keista, ane?

O ir.

Pirmuoju atveju kalbėtojas visą šnekos atkarpą ištaria nedarydamas pauzių, taigi ši atkarpa laikoma vienu pasakymu, nors formaliai atitiktų sudėtinį mišrųjį sakinį. Antruoju atveju kalbėtojas padaro pauzę, taigi laikoma, kad tai yra pasakymo pabaiga, nors sakinys akivaizdžiai nėra baigtas. Reikia pripažinti, kad toks šnekos srauto skaidymas yra priklausomas nuo daugybės veiksnių, tokių, kaip pokalbio situacija, socialinė distancija, individualios kalbėtojo charakterio ir kalbėjimo ypatybės ir t. t., taigi nėra visiškai objektyvus; vis dėlto šis šnekos skaidymo principas (pauzės laikymas pasakymo riba), kaip vienas iš patikimesnių, taikomas daugelio kitų šalių sakytinės kalbos

tekstynuose, todėl buvo pasirinktas atliekant *Sakytinės lietuvių kalbos tekstyno* kūrimo darbus (Kamandulytė, Savickienė 2008).

Ruošiant šnekamosios kalbos duomenis tyrimui, buvo sudarytas atskiras 10 000 pasakymų tekstynas, apimantis maždaug 5 valandas įrašų – spontaniškų privačioje erdvėje vykstančių pokalbių, kuriuose iš viso dalyvavo 37 įvairaus amžiaus, išsilavinimo, profesijos ir kt. socialinių charakteristikų pašnekovai. Šie įrašai buvo sintaksiškai užkoduoti naudojantis CHILDES (Child Language Data Exchange System, MacWhinney 1991) programa – prie kiekvieno pasakymo nurodyta jo funkcija ir sandara, kad vėliau programa galėtų atpažinti koduotes ir atlikti automatinę analizę. Tuomet naudojantis CHILDES programos automatinės analizės priemonėmis buvo iširta 1050 įrašuose buvusių klausiamųjų pasakymų – nustatytas kiekvieno iš jų funkcinis tipų dažnumas ir distribucija minėtame šnekamosios kalbos tekстыne. Gauti rezultatai buvo lyginami su lietuvių kalbos gramatikose (dabartinės lietuvių kalbos, funkcinėje ir praktinėje) ir mokslo darbuose pateikiamais duomenimis.

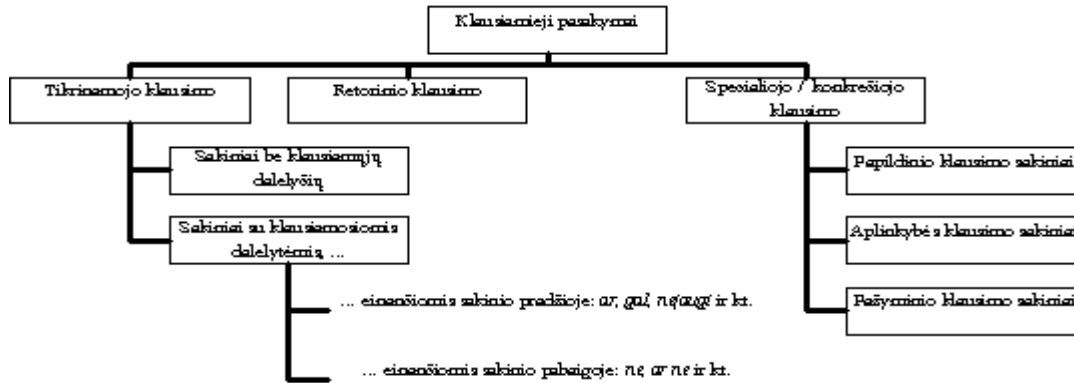
Teoriniai tyrimo pagrindai

Ruošiant šnekamosios kalbos duomenis automatinei kompiuterinei analizei, pirmiausia reikėjo užkoduoti kiekvieną klausiamąjį pasakymą kaip priklausantį tam tikram funkciniam tipui ir nurodyti jo gramatinę sandarą. Atliekant šį darbą, daugiausia buvo remiamasi V. Labučio (2002) sudaryta sakinių klasifikacija: klausiamieji pasakymai buvo suskirstyti į specialiojo / konkrečiojo ir tikrinamojo klausimo pasakymus ir šiose grupės išskirti smulkesni pogrupiai. Buvo remiamasi ir kitais kalbotyros darbais: *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika* (2005), *Funkcine lietuvių kalbos gramatika* (Valeckienė 1998), *Praktine lietuvių kalbos gramatika* (Ramonienė, Pribušauskaitė 2008), J. Balkevičiaus „Dabartinės lietuvių kalbos sintakse“ (1963), R. Koženiauskieneš „Juridine retorika“ (2005). Lyginant šiuose darbuose pateikiamus klausiamųjų sakinių apibrėžimus ir klasifikacijas, galima rasti ir terminijos, ir sakinių priskyrimo kuriai nors grupei skirtumų. Pvz., J. Balkevičius (1963), V. Labutis (1994) klausimus pagal funkciją skiria į *tikrinamuosius* ir *specialiojo / papildomo klausimo* sakinius. *Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje* (2005) tuo pačiu pagrindu skiriami *patikrinamieji* ir *papildomieji klausimai*. Nurodoma, kad vieni patikrinamieji klausimai neturi klausiamųjų žodžių ir nuo atitinkamų tiesioginių sakinių skiriasi tik intonacija, kartais ir žodžių tvarka, o kiti sudaromi su klausiamosiomis bei abejojamosiomis dalelytėmis *ar, argi, bene, gal, kažin, negi, nejau, nejaugi* ir pan. (DLKG 1994: 578–579). Šioje gramatikoje išskiriami dar du, galima sakyti, pagalbiniai klausiamųjų sakinių tipai: retoriniai, kuriais nesiekama gauti atsakymo, nes jais „pabrėžiamas teigimo kategoriškumas, suteikiamas jam ryškus jausminis atspalvis“, ir antraštiniai, kurių paskirtis – „raiškiai pranešti, apie ką kalbama“ (DLKG 1994: 580). Klausiamuoju sakiniu taip pat gali būti nurodomi du ar keli galimo atsakymo būdai, tuo iš dalies apribojant atsakymo turinį: *Tai kažin mudu katras ar atspėsime, ar ne?* (DLKŽ 1994: 578–579). *Funkcinėje lietuvių kalbos gramatikoje* (Valeckienė 1998) klausiamieji sakiniai pagal kalbančiojo intenciją ir klausytojo atsakymą skiriami į 2 rūšis: *tikrinamuosius klausimus*, į kuriuos galima atsakyti *taip, ne*, ir *turinio klausimus* su klausiamaisiais įvardžiais beirieveksmiais, kurių turinį reikia papildyti. Tikrinamieji klausimai pasakomi su klausiamosiomis dalelytėmis: *ar, argi, ar ne, kažin ar, be, bene, gal, galgi, negi, nejau(gi)*. Tikrinamųjų klausimų gale klausimas gali būti pakartojamas – tai skatina, verčia būtinai atsakyti, patvirtinti ar paneigti klausimą. Kai gale yra klausiamosios dalelytės, visas sakinyas gali būti pasakomas be klausiamosios intonacijos kaip konstatuojamasis, tik gale pridedama dalelytė klausiamąja intonacija (Valeckienė 1998). *Praktinėje lietuvių kalbos gramatikoje* (Ramonienė, Pribušauskaitė 2008) tikrieji klausiamieji sakiniai skiriami į *tikrinamuosius* ir *konkrečiuosius*. Tikrinamieji klausimai, anot autorių, sudaromi su klausiamosiomis dalelytėmis ir be jų. „Konkrečiais klausimais klausama tam tikro dalyko: veiksmo, atlikėjo, veikiamo dalyko, laiko, vietos, priežasties ir pan. Konkretieji klausimai sudaromi su klausiamaisiais įvardžiais ar įvardiniaisrieveksmiais, kurie eina sakinio pradžioje ir pabrėžiami intonacija. Šie klausimai reikalauja konkretaus atsakymo.“ (Ramonienė, Pribušauskaitė 2008: 212–214). R. Koženiauskieneš

„Juridinėje retorikoje“ klausimai klasifikuojami: a) pagal formos ir turinio pobūdį (į *atviruosius* ir *uždaruosius*); b) pagal norimos gauti informacijos siekimo būdą (į *tiesioginius* ir *netiesioginius*); c) pagal paskirtį (į *tikrinamuosius*, *tikslinamuosius* ir *kontrolinius*) ir d) pagal atliekamas funkcijas ir daromą psichologinį poveikį struktūros, loginės ir kalbinės formuluotės požiūriu.

Susisteminius ir apibendrinus lietuvių kalbotyros darbuose pateikiamą informaciją apie klausiamuosius sakinius, buvo sudaryta tokia klausiamųjų pasakymų klasifikacija (žr. 1 pav.):

1 paveikslas. *Klausiamųjų pasakymų klasifikacija pagal jų atliekamą funkciją*

Remiantis šia klasifikacija, visi įrašuose esantys klausiamieji pasakymai, kaip jau minėta, buvo užkoduoti kaip priklausantys kuriam nors iš šių tipų. Užkoduotas tekstas atrodo taip (žr. 2 pav.):

2 paveikslas. CHILDES programa koduoto teksto pavyzdys

```

61 %com: Gintarė juokiasi.
62 *DAI: oi.
63 *DAI: kas_čia_tau_yra?
64 %syn: q:ss:im.
65 *DAI: kosėti_gal_nori?
66 %syn: q:ss:ps.
67 *DAI: ar_ką?
68 %syn: q:x:ss:wt.
69 *DAI: o.
70 *DAI: jau draskosi kažkas.
71 *GIN: aš tik kosėju.
72 *GIN: kažkas jau važinėja su mašina.
73 *DAI: gal_Vidas?
74 %syn: q:ss:ps.
75 *GIN: ai Vidas.
76 *GIN: ten Vidas.
77 *DAI: ai.
78 *DAI: nešnekam tokiom temom.
79 *GIN: nu.
80 *DAI: tai va.
81 *DAI: tu.
82 *GIN: nu aš jau tai tuoj eisiu namo.
83 *DAI: kodėl?
84 %syn: q:ss:wt.
180208(E)[CHAT] * 36
  
```

Atliekant automatinę analizę, programa CHILDES skaičiavo kiekvieno iš šių tipų dažnumą ir distribuciją analizuojamuose įrašuose (žr. 3 pav.):

3 paveikslas. CHILDES programa atliekamos automatinės kalbinės analizės pavyzdys

The screenshot shows a Windows-style window titled "[CLAN Output]". The main window contains a text-based interface for running commands. A "Commands" dialog box is open in the foreground, showing a list of commands and a "Run" button. The main window displays the output of these commands, including file paths, dates, and analysis results for a file named "1.cha".

```

[CLAN Output]
File Edit View Tiers Mode Window Help
[*q:ss*]
combo freq +s*q:ss* +t%syn -t* 1.cha
Tue May 27 09:56:08 2008
combo (18-Feb-2008) is conducting analyses on:
  ONLY dependent tiers matching: %SYN:
*****
From file <1.cha>
-t* option can not be used with "combo".
> combo +s*q:ss* +t%syn -t* 1.cha
[*q:ss*]
combo +s*q:ss* +t%syn -t* 1.cha
Tue May 27 09:56:12 2008
combo (18-Feb-2008) is conducting analyses on:
  ONLY dependent tiers matching: %SYN:
*****
From file <1.cha>
-t* option can not be used with "combo".
> combo +s*q:ss* +t%syn 1.cha
[*q:ss*]
combo +s*q:ss* +t%syn 1.cha
Tue May 27 09:56:23 2008
combo (18-Feb-2008) is conducting analyses on:
  ALL speaker tiers
  and those speakers' ONLY dependent tiers matching: %SYN:
*****
From file <1.cha>
-----
*** File "1.cha": line 13.
•DAI: nu_tai_kur_eina_i_internetą ?
%syn: [l]q:ss:ps .
-----
*** File "1.cha": line 22.
•DAI: šinai_svetainę ?
%syn: [l]q:ss:ps .
-----
*** File "1.cha": line 33.
•DAI: gal_eina_i_jipi ?
%syn: [l]q:ss:ps .
Strings matched 3 times
>
180208[E][TEXT] 47
Ready
start Desktop : YDU FCIS cha - [CLAN Output] EN 09:58
  
```

Tokiu būdu galima analizuoti visą tekstyną arba jo dalį pagal tam tikras informantų charakteristikas, skaičiuoti visus klausiamuosius pasakymus arba tik tam tikrus jų tipus, nustatyti šių pasakymų dažnumą ir pasiskirstymą skirtingo pobūdžio tekstuose.

Tyrimo rezultatai

Ištyrus šnekamosios kalbos tekstyną, paaiškėjo, kad *specialiojo / konkrečiojo* ir *tikrinamojo klausimo pasakymai* pasiskirsto labai panašiai – buvo rasti atitinkamai 455 ir 578 pasakymai. Vis dėlto tikrinamojo klausimo sakinių yra šiek tiek daugiau, vadinasi, kalbėtojams dažniau reikia pasitikrinti, ar kiti pokalbio dalyviai patvirtins, ar paneigs tai, kas pranešama, o ne gauti konkretų atsakymą. Skirstant klausiamuosius pasakymus į tikrinamojo ir specialiojo / konkrečiojo klausimo pasakymus, buvo rasta ir tokių (17 atvejų), kuriuos būtų galima laikyti mišriojo tipo klausiamaisiais pasakymais, pvz.:

Tai ten piliakalnis koks, ar kas ten?

Tai jis tavo tėvelis ar tu jo mamytė, kaip čia?

Tokiais atvejais prie tikrinamojo klausimo pasakymo prišliejamas specialiojo / konkrečiojo klausimo pasakymas.

Ištirus **tikrinamojo klausimo pasakymus**, išryškėjo tokios jų vartojimo šnekamojoje kalboje dažnumo tendencijos: dažniausiai vartojami pasakymai be klausiamųjų dalelių (449 atvejai), žymiai rečiau vartojama pasakymų su klausiamosiomis dalelytėmis (129 atvejai) (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. *Tikrinamojo klausimo pasakymų klasifikacija ir vartojimo dažnumas*

Pasakymo tipas	Pasakymų sk.	Pavyzdžiai iš <i>Sakytinės lietuvių kalbos tekstyno</i>
Pasakymai be klausiamųjų dalelių	449	<i>Tai traukia atgal?</i> <i>Nerūksta dabar?</i> <i>Tai tu suspėsi?</i>
Pasakymai su klausiamosiomis dalelytėmis:		
a) einančiomis pasakymo pradžioje;	84	<i>Gal</i> <i>Žilvinas?</i> <i>Ar</i> <i>daug kas neatsiskaitė?</i>
b) einančiomis pasakymo pabaigoje.	45	<i>Dar kažką valgiau, ane?</i> <i>Kiek nori, tiek gali valgyt, ar ne?</i> <i>Taigi ten archeologinės dienos, ne?</i> <i>Yra ir padorių dalykų, taip?</i>
Iš viso	578	

Matyti, kad pasakymų su klausiamosiomis dalelytėmis grupėje žymiai dažnesni yra pasakymai su klausiamosiomis dalelytėmis, einančiomis pasakymo pradžioje.

Panagrinėjus, kokios dalelytės eina klausiamųjų pasakymų pradžioje, paaiškėjo, kad šiek tiek dažniau vartojama – *gal* (38 atvejai), rečiau – *ar* (36 atvejai). Šnekamosios kalbos įrašuose visiškai nebuvo pavartota klausiamųjų pasakymų su dalelytėmis *argi*, *negi*, *nejaugi*, *bene*, tad jas galima būtų laikyti būdingesnėmis rašytinei lietuvių kalbai.

Įvairesnių dalelių vartojama tuomet, kai jos eina klausiamojo pasakymo gale, pvz.:

*Vakare bus pirtis, **ar ne**?*

*O taip galima dar, **ane**?*

*Taigi ten archeologinės dienos, **ne**?*

*Yra ir padorių dalykų, **taip**?*

Tokie klausiamieji pasakymai (anglų kalbos lingvistinėje literatūroje vadinami *Tag Questions*) turi labai ryškų teigimo atspalvį, o klausimo intonacija ir klausiamieji žodeliai, prišlieti pabaigoje, tuos teiginius padaro ne tokius kategoriškus. Šio tipo pasakymai šnekamojoje kalboje nėra vartojami labai dažnai (įrašuose užfiksuoti 45 atvejai), o rašytinėje kalboje tikriausiai būtų vartojami dar rečiau, kadangi klausimo funkciją tokiuose pasakymuose rodo tik gale prišlieti klausiamieji žodeliai.

Ištirus **specialiojo / konkrečiojo klausimo pasakymus**, išryškėjo tokios jų grupės: aplinkybės, papildinio, veiksnio ir pažyminio (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Specialiojo / konkrečiojo klausimo pasakymų klasifikacija ir vartojimo dažnumas

Pasakymo tipas	Pasakymų sk.	Pavyzdžiai iš <i>Sakytinės lietuvių kalbos tekstyno</i>
Aplinkybių klausimo	215	<i>Kam</i> jie reikalingi? <i>Kiek</i> valandų jau? <i>Kam</i> aš tau luošas reikalingas būsiu?
Papildinio klausimo	144	<i>Ką</i> tu čia darai? <i>Ką</i> šiandien valgei? <i>Ko</i> tu tada nori?
Pažyminio klausimo	48	<i>Kokios</i> tau informacijos reikia? <i>Kokius</i> tu man nupirkai? <i>Kokia</i> jos liga, mamyt, yra?
Veiksniu klausimo	48	<i>Kas</i> čia tau yra? <i>Kas</i> ten lovą išlaužė? <i>Kas</i> čia prikibo?
Iš viso	455	

Atlikus tyrimą, paaiškėjo, kad šioje grupėje vyrauja aplinkybių klausimo pasakymai, rečiau vartojami papildinio, veiksnio ir pažyminio klausimo pasakymai. Aplinkybių klausimo pasakymų dažnumą galima paaiškinti tuo, kad jie padeda kalbėtojams gauti įvairiausią informaciją – sužinoti įvykio, apie kurį kalbama, laiką, vietą, tikslą, priežastį ir t. t. Kitų grupių klausimai pasitelkiami prireikus labai konkrečios informacijos, pvz., norint sužinoti, kas yra veiksmo, apie kurį kalbama, atlikėjas. Toliau šios klausimų grupės aptariamos išsamiau.

Aplinkybių klausimo pasakymai buvo suskirstyti į vietas, būdo, laiko, priežasties, kiekybės, tikslo ir nuolaidos aplinkybės klausimo pasakymus (žr. 3 lentelę).

3 lentelė. Aplinkybių klausimo pasakymų klasifikacija ir vartojimo dažnumas

Pasakymo tipas	Pasakymų sk.	Pavyzdžiai iš <i>Sakytinės lietuvių kalbos tekstyno</i>
Vietos aplinkybės klausimo	64	<i>Kur</i> dėt va tokius? <i>Kur</i> buvo išvažiuavę?
Būdo aplinkybės klausimo	59	<i>Kaip</i> tiem seniem žmonėm gyvent? <i>Kaip</i> jinai gali nedirbt?
Laiko aplinkybės klausimo	13	<i>O tai kada</i> tu eisi į tą miestą? <i>Kada</i> čia buvo?
Priežasties aplinkybės klausimo	49	<i>Tai kam</i> jie reikalingi? <i>Kodėl</i> kartoji mano žodžius?
Kiekybės aplinkybės klausimo	28	<i>Kiek</i> tau rytoj pamokų? <i>Kiek</i> aš tau vėl skolinga?
Tikslo aplinkybės klausimo	2	<i>Kam</i> tu man reikalinga? <i>Kam</i> aš tau luošas reikalingas būsiu?
Nuolaidos aplinkybės	–	–

klausimo		
Iš viso	215	

Paaiškėjo, kad dažniausiai vartojama vietos aplinkybės klausimo pasakymų, šiek tiek mažiau – būdo aplinkybės ir priežasties aplinkybės klausimų pasakymų. Žymiai rečiau rasta kiekybės aplinkybės klausimo pasakymų, dar mažiau – laiko aplinkybės, beveik nevartojami yra tikslo aplinkybės klausimo pasakymai, nė karto nepavartota nuolaidos aplinkybės klausimo pasakymų.

Papildinio klausimo pasakymų tarp specialiojo / konkrečiojo klausimo pasakymų yra palyginti daug. Šie pasakymai buvo suskirstyti į tiesioginio ir netiesioginių papildinio klausiamuosius pasakymus (žr. 4 lentelę).

4 lentelė. *Papildinio klausimo pasakymų klasifikacija ir vartojimo dažnumas*

Pasakymo tipas	Pasakymų sk.	Pavyzdžiai iš <i>Sakytinės lietuvių kalbos tekstyno</i>
Tiesioginio papildinio	93	<i>Ką apie kelionę kalba?</i>
Netiesioginio papildinio	51	<i>Ko ji atnešė? Kam reikia? Kuo jis čia apaugęs tokiu?</i>
Iš viso	144	

Paaiškėjo, kad daugiausia vartojama netiesioginio papildinio klausiamųjų pasakymų ir beveik tris kartus rečiau esama tiesioginio papildinio klausiamųjų sakinių. Šiam netolygiam klausiamųjų papildinio sakinių pasiskirstymui įtakos tikriausiai turėjo tai, kad netiesioginis papildinys buvo reiškiamas trimis linksniais (kilmininko, naudininko, įnagininko), o tiesioginis – tik galininku.

Išvados

Atliktas kiekybinis klausiamųjų pasakymų tyrimas atskleidė, kad šnekamojoje kalboje šiek tiek dažniau vartojami tikrinamojo nei specialiojo / konkrečiojo klausimo pasakymai, o tikrinamojo klausimo pasakymų grupėje dominuoja pasakymai be klausiamųjų dalelyčių. Suskirsčius klausiamuosius specialiojo klausimo pasakymus pagal funkciją (į veiksnio, papildinio, pažyminio ir aplinkybių klausimo pasakymus) ir atlikus kiekybinį tyrimą, paaiškėjo, kad gausiausiai vartojami yra aplinkybių klausimo pasakymai, o aplinkybės klausimų grupėje dominuoja vietos aplinkybės klausimo pasakymai.

Kaip jau minėta, atlikta automatinė šnekamosios lietuvių kalbos klausiamųjų pasakymų analizė yra tik įvadas į tolesnius išsamius mokslinius tyrimus, jos metu išanalizuota tik dalis *Sakytinės lietuvių kalbos tekstyno* duomenų, taigi norint daryti apibendrintas išvadas, be abejo, reiktų detalesnių, išsamesnių tyrimų ir gausesnės tiriamosios medžiagos. Tačiau gauti rezultatai yra naudingi numatant tolesnius *Sakytinės lietuvių kalbos tekstyno* analizavimo darbus, tobulinant ir toliau adaptuojant lietuvių kalbai automatinės analizės programą CHILDES, atliekant lyginamuosius rašytinės ir sakytinės lietuvių kalbos tyrimus.

Literatūra

Ambrazas Vytautas 2005: *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Balkevičius Jonas 1963: *Dabartinė lietuvių kalbos sintaksė*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.

Dabašinskienė Ineta 2009a: Šnekamoji lietuvių kalba: leksinės ir morfologinės ypatybės, *Acta Linguistica Lituanica*, įteikta spaudai.

Dabašinskienė Ineta 2009b: Trumpinimas ir dažnumo efektas šnekamojoje kalboje, *Darbai ir dienos* 50, 109–117.

Dabašinskienė Ineta, Kamandulytė Laura, 2009: Corpus of Spoken Lithuanian. *Estonian papers in applied linguistics*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Geržotaitė Laura 2007: *Spontaniškos kalbos frazių ilgis*, Bakalauro darbas, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.

Kamandulytė Laura, Savickienė Ineta 2008: The Corpus of Spoken Lithuanian: Methodology and Development, *Proceedings on the Third Baltic Conference on Human Language Technologies 2007*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 127–134.

Kamandulytė Laura, Tuškevičiūtė Marija 2009: Budvardžio vartojimo skirtumai sakytinės kalbos registruose, *Darbai ir dienos* 50, 91–108.

Koženiauskienė Regina 2005: *Juridinė retorika*, Vilnius: Teisinės informacijos centras.

Labutis Vitas 2002: *Lietuvių kalbos sintaksė*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

MacWhinney Brian 1991: *The CHILDES project: tools for analyzing talk*, Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Miliūnaitė Rita 2005: *Kalbėjimo gyvumas, kalbos gyvybė*, LLVS seminaras „Vaikų ir jaunimo literatūros vertimas“.

Nauckūnaitė Zita 2003: Loginiai ir lingvistiniai sakytinės ir rašytinės kalbos skirtumai, *Žmogus ir žodis* 1(5), 78–83.

Ramonienė Meilutė, Pribušauskaitė Joana 2008: *Praktinė lietuvių kalbos gramatika*, Vilnius: Baltos lankos.

Sakytinės lietuvių kalbos tekstynas, Prieiga internetu:
http://www.vdu.lt/LTcourses/?pg=41&lang=1&menu_id=112.

Savickienė Ineta 2000: Linksniai šnekamojoje kalboje, *Darbai ir dienos* 24, 89–98.

Valeckienė Adelė 1998: *Funkcinė lietuvių kalbos gramatika*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Išnašos

[1] *Sakytinės lietuvių kalbos tekstyno* sudėties ir analizės būdų aprašas bei prieiga prie automatinės kiekybinės analizės priemonių pateikiama Vytauto Didžiojo universiteto internetinėje svetainėje adresu http://www.vdu.lt/LTcourses/?pg=41&lang=1&menu_id=112.

[2] Remiantis Z. Nauckūnaitės (2003), R. Miliūnaitės (2005), L. Kamandulytės ir I. Savickienės (2008) darbais, šiame straipsnyje vartojamas terminas *šnekamoji kalba* reiškia sakytinės kalbos šnekamąją formą. Ją galima apibrėžti ir kaip „savaiminę kalbą, kuriai būdingas stichiškumas, kalbėjimas be išankstinio pasirengimo“ (Geržotaitė 2007: 7).

*Gauta 2009 m. spalio 30 d.
Priimta 2009 m. gruodžio 8 d.*

*Ingrida Balčiūnienė
Lietuvių kalbos katedra
Vytauto Didžiojo universitetas
K. Donelaičio g. 52-208
LT-44244 Kaunas
Lietuva
i.balciuniene@hmf.vdu.lt*

*Laura SIMONAVIČIENĖ
Lietuvių kalbos katedra
Vytauto Didžiojo universitetas
K. Donelaičio g. 52-208
LT-44244 Kaunas
Lietuva
laura.simonaviciene@fc.vdu.lt*